

4 Vlah i vlah – nekoć i danas

IVAN BOTICA

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu (Hrvatska)

Možda najkontroverznije poglavlje hrvatske povijesti jest pitanje imena/naziva, pojave, identifikacije i preobrazbe Vlaha/vlaha na hrvatskom povijesnom prostoru. Obično se nude dva ideološki suprotna rješenja: ime *Vlah* kao pokazatelj etnoidentiteta i naziv *vlah* kao pokazatelj pravne, ekonomske i socijalne kategorije stanovništva. Otuda i pisanje velikim ili malim slovom. U radu će se prikazati povijesni i današnji položaj naziva na srednjodalmatinskom području.

Ključne riječi:

Vlah-vlah (Vlah-vlah), srednjodalmatinsko područje, identitet, ime, naziv

Starom Husagi, još za vrijeme Austrije, propio se sin i zaljubio u neku konobaricu. Husaga opazio da ga sin potkrada u dućanu i nije mu preostalo ništa drugo nego da se prituži predstojniku.

– Pa dobro, Husago, kakav je taj tvoj sin? – zapita predstojnik.

Ama, šta kakav je? Eto, ti si Vlah, gospodine, a on je bogami, gori od tebe! – odvrati Husaga.

Narodna iz Bosne, 1936, 11.

1. VLAH JE UVIJEK ONAJ DRUGI

Svakako jedno od kontroverznijih poglavlja hrvatske povijesti kojim su se pozabavili gotovo svi meritorni povjesničari, etnolozi, lingvisti jest pitanje imena, naziva, pojave, identifikacije i preobrazbe *Vlaha-vlaha* na hrvatskom povijesnom prostoru.¹ Riječ je o identitetu podložnu svakovrsnim interpretacijama – da se ne kaže, manipulacijama – koji se iz različitih perspektiva na cijelom Balkanu iščitava u sintagmi “*vlah je uvijek onaj drugi*”.² Znanost je u moru različitih, često suprotnih i

suprotstavljenih informacija stvorila "vlaški kompleks", odnosno "vlaško pitanje", rezultantu upotrebe samoga imena Vlah-vlah (tj. njegove motiviranosti) u određenoj vremenskoj i prostornoj dimenziji. Ono se, valja naglasiti, ne nameće od samih Vlahavlah, nego od "znanosti" nesklonih postojanju "drugoga" i mogućnosti drukčijega mišljenja. Takva je, primjerice, historiografija koja "drugima" priznaje pravo na vlastitu povijest samo pod uvjetom da postanu sastavnim dijelom "njezine" (čitaj, "naše") povijesti (Biti, 2003, 461). A Vlasi-vlasi su očiti identitet koji se kroz cjelokupnu ljudsku povijest opirao – a vjerojatno se u nekim predjelima svijeta opire i danas – bilo kakvom "pripitomljavanju". Kao potkrjepa takvu pristupu Vlasima-vlasima iz *mi*-pozicije mogu poslužiti neki slikoviti narodni izrazi i poslovice: *Nema gore žalosti kad se vrana posokoli, a Vlah pooholi; Nije Vlah tko u Vlasi stoji, neg tko vlaška djela čini; O Turčine za nevolju kume – a ti Vlaše silom pobratime; S Vlahom do po zdile, a od po njom u glavu; Žene, Vlasi i orasi ne muče neg buče; Napa ga ko Vlaj s kocom.*³ Ali, tko su ti "drugi" (ne *mi*, ne *narodni*) koji se imenuju kao Vlasi?

2. ZNAČENJE IMENA/NAZIVA vlah

U otkrivanju značenja imena odnosno naziva *vlah* (Tablica 1.) poslužit će dva aktualna rječnika hrvatskoga jezika: Šonje (2000) i Anić (2003).

Tablica 1. Značenja imena/naziva

<p>Vlasi</p> <p>1. romanizirano staro balkansko stanovništvo različitih etničkih skupina, koje se održalo jedino u Rumunjskoj i kao manjina u istočnoj Srbiji, a u drugim je zemljama i jezično i etnički asimilirano</p> <p>2. <i>zast.</i> Romani, Talijani</p> <p>3. pravoslavci, Srbi</p> <p>vlasi</p> <p>1. brdski pastiri, stočari</p> <p>2. <i>reg.</i> stanovnici primorskoga zaleđa za primorce</p>	<p>Vlah</p> <p>1. stočar iz unutrašnjosti Balkana u srednjem vijeku</p> <p>2. došljak za razliku od starosjedioca (u Istri)</p> <p>3. Rumunj (Cincar, Meglenorumunj, Istrorumunj, Dakorumunj) za okolne Slavene</p> <p>4. pravoslavac (za katolike i muslimane)</p> <p>vlaj (ž. spol vlajina)</p> <p>1. onaj koji je iz dalmatinskog zaleđa, koji je iz pojasa koji nije uz more, onaj koji je iz zaostala kraja, koji se teško unapređuje (u očima primorca) <i>usp. sirov</i></p>
<p>Šonje, 2000.</p>	<p>Anić, 2003.</p>

Prvi rječnik, dakle, pravopisno umeće razliku između oznake za pripadnika naroda i socijalnoga statusa, pa jedan pojam piše velikim a drugi malim slovom. Drugi pak, nema pravopisne distinkcije – i socijalni i etnički status obilježen je velikim slovom – ali izdvaja regionalnu varijantu *vlaj* s navedenom definicijom. Dalje ćemo vidjeti u kolikoj su mjeri ovi rječnički zapisi ispravni i koje bi možda preinake trebalo izvršiti.

3. Vlasi–vlasi KAO IDENTITET

Slično onomu što se nalazi u rječnicima i znanost je izbalansirala dva moguća, oprječno shvaćena rješenja: po jednome “*Vlah je Vlah*” – pokazatelj samosvojnog etnoidentiteta, a po drugome “*vlah je vlah*” – pokazatelj kohabitacije sociokulturnih različitosti među stanovništvom. Prema tome, Vlasi–vlasi grupiraju se u dva identitetska polja i u materijalnom se smislu razlikuju po pisanju velikoga i maloga slova (Vlah : vlah). Prije nego se pristupi daljnjoj identitetskoj razradi, valja kazati po čemu su Vlasi–vlasi kao identitet postali kontroverza znanosti, posebno povijesne znanosti.

Općeprihvaćeno je mišljenje da je ime Vlah poteklo od imena keltskoga plemenskog saveza *Volcae* (ili *Volčana*) o kojima su brojni antički autori pisali da žive na području rimske provincije Gallia Narbonnensis (Perin, 1940, 776). U vremenu kasnoželjeznodobnih keltskih (galskih) seoba jedan je dio Volčana dospio do Male Azije ostavivši svjedočanstvo u imenu provincije Galacije, a drugi – ovdje mnogo važniji – do njemačkoga Schwarzwalda i u prostore današnje Bavarske (Heršak, 1998, 288). Stupivši u doticaj s Volčanima, germanska su plemena s tih područja počela imenom **walxaz* nazivati sve *Kelte*, napose one koji su preuzeli latinski jezik, rimsku kulturu i katoličko opredjeljenje.⁴ Tako je romanizirano stanovništvo u očima pojedinih germanskih naroda postalo u biti “vlaško”.

Pola tisućljeća kasnije, germanski narodi Angli i Sasi, stigavši u Britaniju, nazvali su britanske *Kelte* *Weal* (množ. *Wealhas*), što je imalo već malo složenije značenje jer je ime osim oznake za Britanca, Velšanina označavalo kao naziv za tuđina, potlačenog pa čak i roba.⁵ Nešto ranije, germanska plemena iz sjeverozapadne Francuske zvala su imenom *Valr* (množ. *Valir*) sve strano stanovništvo Galije (Heršak, 1998, 288).⁶ Zato su današnji “slijednici” Rimljana – Talijani i Rumunji – u mnogim jezicima ostali upravo upamćeni pod imenom *Wal(a)ch* kao u kasnoantičkom i ranosrednjovjekovnom vremenu, a ne po svojem suvremenom nacionalnom imenu.⁷

No što je u Slavena, jer nam se još otprve čini da su sve moguće kontroverze glede Vlaha–vlaha vezane uz njihovo jezično i prostorno more. Po doseljenju u jugoistočnu Europu Slaveni su, najvjerojatnije od Gota, preuzeli germanski naziv *walhs* (Skok, 1973, 608) u dunavskome bazenu i nazvali *Vlasima* (*Влахъ*) svoje romanske (romanizirane) susjede s kojima su trgovali, ratovali i s kojima se barem u početku nisu miješali.⁸ To je svakako u predaka današnjega rumunjskog naroda pogodovalo očuvanju latinskoga jezika kao jedinoga sredstva komunikacije.⁹ Uslijed opće barbarizacije na Balkanu i gotovo isključivog življenja uz selilačko (ili u najmanju ruku, bisesilno) stočarstvo u ranosrednjovjekovnome razdoblju, etnonim za *Romana* – koji se u rumunjskome do danas piše malim slovom *român* – dobio je u romanskoga stanovništva značenje imenica *čovjek* i *običan čovjek*, a istovremeno prema dominantnom zanimanju i značenje imenica *pastir* i *pokretljivi stočar*. A vlaško je ime, kao što je kazano, postalo u očima slavenskih naroda (preko germanskih) etnonim za *Romana* iz susjedstva. Budući da su se Romani na Balkanu bavili gotovo isključivo stočarstvom, Slaveni su sve koji su se bavili tim prepoznatljivo romanskim zanimanjem počeli nazivati *vlasima*, svojom inačicom naziva za *Romane*. Nakon ovoga, postavlja se pitanje: zašto Dakorumunji nikada nisu prihvatili vlaško etničko ime, za razliku od Arumunja, Meglenorumunja

i Istrorumunja koji sebe, vjerojatno inercijom, zovu Vlasima? Na ovo se pitanje može odgovoriti naoko jednostavno. Dakorumunji su na svojem teritoriju koji zovu *Țara românească* oduvijek bili većina, a Arumunji, Meglenorumunji u današnjim istočnobalkanskim državama i Istrorumunji u Hrvatskoj oduvijek manjina. No je li tomu tako? Naime, pomnijom bi se razradom ušlo u problematiku iz koje bi vjerojatno proizišla čitava studija. Ipak, indikativno jest to da je u srednjem vijeku na prostoru Jugoistočne Europe nastao prijenos imena *Roman* → *român* → *stočar* → (*Vlah*) *vlah* i da je vlaško ime osim etničkoga značenja dobilo i oznaku za društvenu kategoriju stanovništva koje se bavilo stočarstvom.

4. SREDNJOVJEKOVNI VLASI

U hrvatskoj historiografiji postoji mnoštvo studija koje su se pozabavile problemom srednjovjekovnih vlaha (usp. Mirdita, 2004, 267-336).¹⁰ Na hrvatskoj povijesnoj pozornici vlasi se kao poseban sociokulturni identitet svojstvena načina življenja pojavljuju tek 1322. godine (Raukar, 1997, 139). Oni na hrvatskom teritoriju postaju, dakle, zanimljivi tek s Anžuvincima u 14. stoljeću kada je zaživjela pismena fiksacija svih ekonomskih, pravnih i kulturnih događaja u dalmatinskoj komuni, u hrvatskom kraljevskom gradu i na "plemenitoj baščini". Teško je danas sa sigurnošću utvrditi – ali ipak ostavljamo mogućnost – da je *vlah* naziv, koji se još u 10. stoljeću pojavio u bizantskim izvorima, došao u Hrvata preko neke od susjednih pisanih tradicija – bosanske, bugarske, dubrovačke, srpske – koje ga bilježe već u 12. i 13. stoljeću (Botica, 2005, 35-46). Sadržajno se, kao što je kazano, znade da su vlasi najčešće ljudi, uvjetno kazano, stočarskoga zanimanja jer oni svoje pašnjake brane "na koni štítomъ i s mačem ali strilami i s mačemъ" od svih potencijalnih neprijatelja, kako je primjerice 1436. zapisano u Cetinskoj krajini (Lopašić, 1894, 9). Zbog ratničke sposobnosti oni su zanimljivi hrvatskom plemstvu – bibriskim knezovima Šubićima, Nelipčićima, Frankapanima, Talovcima itd. – koje ih kroz 14. i 15. stoljeće upošljava u obrani i širenju svoje "baščine". Istodobno kad je ugarsko-hrvatski kralj odlučno krenuo iz dokonih panonskih ravničarskih krajeva u živopisne hrvatske brdovite krajeve, od ključnoga će mu značaja u pokoravanju teritorija i ljudi biti vlasi sa svojim stočnim bogatstvom, konjima i ratničkom vještinom.

Vlah je u hrvatskim kasnosrednjovjekovnim i ranonovovjekovnim pisanim izvorima pravna odrednica za točno određenu društvenu kategoriju ljudi. Tako se primjerice u indeksu *Spomenika hrvatske Krajine* navode brojni atributi koji pobliže nadaju društveno-pravne konotacije nazivu vlah na određenom teritoriju: banski, brinjski, budački, cetinski, dabarski, dalmatinski, dubravski, frankapanski, gomirski, gvozdanski, hrvatski, ivanički, kladuški, kliški, korenički, kostajnički, krajiški, kraljevski, lički, novi, ogulinski, srpski, ostrožački, otočki, petrinjski, ponikvarski, primorski, privatni, senjski, slavonski, stari, zrinski, smokovički, šizmatički, turski, varaždinski, vitunjski vlasi (Lopašić, 1884-1889) – svi ti "marginalni" atributi dobrobrano popunjavaju praznine u rješavanju vlaščkoga kompleksa i pomažu boljem poznavanju kasnosrednjovjekovnoga i ranonovovjekovnoga mentaliteta našega naroda.

5. NOVE ODREDNICE NAZIVA vlah

Prodorom Osmanlija nastupa najteže razdoblje u tisućljetnoj hrvatskoj povijesti kada je hrvatski povijesni teritorij – a u nekim krajevima i identitet – sveden na minimum. U tim je novim okolnostima i odrednica *vlah* doživjela različite transformacije koje su do dana današnjega razlogom prijepora i kontroverza. Nekad pravnu društvenu odrednicu zamjenjuju četiri sasvim drukčije odrednice – vjerska, dijalektalna, geografska i socijalna – koje se katkada sukobljavaju, a katkada isprepleću.

- Prva je i možda najkontroverznija *vjerska* odrednica. Vlasima su se obilježavali pripadnici konfesionalno različitih naroda na integrativno labavom teritoriju, u Bosni i Hercegovini te na teritoriju nekadašnje Vojne krajine, gdje se nacionalna integracija odvijala po ključu vjerske pripadnosti. U Bosni i Hercegovini, naime, katolici zovu *pravoslavce* vlasima, a muslimani i *katolike* i *pravoslavce*, dok u Hrvatskoj katolici zovu vlasima svoje susjede *pravoslavce* s područja nekadašnje Vojne krajine.
- Druga, *dijalektalna* odrednica tiče se statusa naziva vlah u hrvatskim neštokavskim dijalektima. Vlasima se u kajkavaca sjeverozapadne Hrvatske nazivaju svi *doseljeni štokavci* – i Hrvati i Srbi – s teritorija koji su u povijesti bili pod Osmanlijama. Čakavci (bejjaci) su pak tokom ranog novovjekovlja vlasima nazvali *doseljene štokavce Hrvate* u Istri, na srednjodalmatinskim otocima (Sućuraj na Hvaru, Sumartin na Braču, Maslinica na Šolti) i sl.
- Treća, *geografska* odrednica prvenstveno se odnosi na srednjodalmatinsko područje gdje naziv vlah označuje u primoraca i otočana *stanovnika kontinentalne Dalmacije*, dok među samim otočanima vlasima nazivaju one iz *unutrašnjosti* otoka (npr. na Braču).
- *Socijalna* odrednica, četvrta koju možemo izdvojiti, s prethodnom dijeli isti prostorni opseg. Vlahom se tako nekad nazivao (bisesilni) stočar, pastir, a u novije doba seljak iz dalmatinskoga zaleđa. Upravo nas potonje dvije odrednice – socijalna i geografska – približuju središnjoj temi ovoga rada, tj. današnjem statusu imena/naziva vlah na srednjodalmatinskom ili bolje reći na širem splitskom području.¹¹

6. Vlah i vlah – RAZLIČITE DENOTACIJE I KONOTACIJE

Nije posve sigurno otkad je sasvim prevladala inačica *vlah* sa završnim *j* umjesto *h*, zasigurno u govoru puno prije nego u pismu.¹² Općenito se može uzeti da je naziv označavao “one iza brda”, bez obzira na položaj govornika. Konotacije koje taj, slobodno se može reći, pejorativan naziv sobom nosi su: *došljak* (za stanovnika grada u prvom redu), *seljak*, *neuk*, *kulturno inferioran (primitivac)*, *sirov*. Zanimljivo je međutim da su taj naziv, kako to često biva, prihvatili i sami nositelji. Dijelom je to prihvaćanje nastalo inercijom, a dijelom (pogotovo u novije doba) iz svojevrstna “*dišpeta*” koji se pojavljuje kod obilježene skupine. Istodobno s pojavom u govornoj praksi može se uočiti nastavak nedosljednosti kad je riječ o zapisivanju samoga imena odnosno

naziva od najranijega vremena do danas. Moglo bi se reći da ta nedosljednost zrcali i sam problem identiteta koji je u žarištu. Je li riječ o *vlaju* ili *Vlaju*?

U pokušaju približavanja problemu i mogućega rješenja valja izdvojiti dvije denotacije koje bi mogle stajati uz navedene pojmove. Prva, koja se tiče naziva *vlaaj* odnosi se na pripadnika društvene skupine (seljaka prvenstveno), dakle označuje mu socijalni status. U tom se slučaju opravdano bilježi malim početnim slovom, kao što je navedeno i u Anićevu rječniku. Druga, i sve češća u posljednje vrijeme koja stoji uz ime *Vlaj* odnosi se na geografski status, tj. upućuje na stanovnika Dalmatinske zagore (ili popularno "Vlajlanda"). Riječ je tada o vlastitom imenu (etniku) koji dakako treba pisati velikim početnim slovom. Postoji i množinski oblik *Vlaji* koji se odnosi na uže ili šire područje na kojem Vlaji žive.¹³ Međutim, prema primjerima na koje se može naići, u prvom redu u dnevnom tisku, pisanje pojma velikim ili malim slovom, čini se, ne slijedi spomenutu logiku, nego je najčešće proizvoljno upotrijebljen jedan ili drugi oblik. Omjer pojavnica ide nešto više u korist primjera s velikim slovom.¹⁴

Kao ilustraciju navest ćemo nekoliko primjera: *Gleda se je li neko Bosanac, Solinjanin ili vlaj; Svi iz Liverpoola su vlaji onima iz Evertona; To možeš ženat, daci i Vlajiman petavat rog za sviću, a ne nan, zrilin ljudiman; Jer ima i zagrebačkih Vlaja (Kumice i Kumeka) ili pravih Zagoraca kaj drukaju za Hajduk; Strikan ili "Njegova Visost" bio je vrijedan Vlaj, ali lukav, i jako zahvalan lik za glumca; Takvi smo vam mi Splićani, po' smo vlaji, a po' Bračani* itd.

Dakle, nema jasne distinkcije da se u jednom značenju upotrebljava kao naziv i prema tome piše malim, a u drugome kao ime te piše velikim slovom. Naravno, izuzmemo li čisto jezičnu pogrešku (nepoznavanje pravopisnih pravila), najviše je to stoga što je katkada teško dva značenja (socijalno i geografsko) jasno razlučiti, jer često jedno podrazumijeva drugo, te je zapravo u jednom pojmu došlo do objedinjavanja obiju odrednica.

Na terenu se pak može uočiti veća tendencija k određivanju ovoga pojma na osnovi uže geografske odrednice i slijedom toga moguće je predvidjeti prevladavanje imena *Vlaj* u skojoj budućnosti. S jedne strane, Dalmatinska zagora zaista funkcionira kao mikrokozmos za sebe, geografski zaokružena cjelina sa svim denotacijama i konotacijama. S druge pak strane, nije nevažna ni funkcionalna dimenzija u pisanju gdje se velikim slovom postiže bolja uočljivost. Razlozi prevladavanja geografske nasuprot socijalnoj odrednici tiču se svakako i opadanja negativne socijalne konotacije koja je nekada bila poprilično izražena. Naime zbog sve veće heterogenosti stanovništva u samom primorju ne može se više puno govoriti o ovima "doli" i onima "gori". Promjene su isto tako zahvatile i selo u dalmatinskom zaleđu koje je u novije doba izgubilo svoje nekadašnje konture i prihvatilo način života koji se malo razlikuje od onoga u gradu. Time je pomalo došlo i do izjednačavanja mentalitetne slike te je odnos *primorac* – *vlaaj* postao sekundarnim elementom, a (samo)identifikacija se počela mjeriti drugim pokazateljima: (navijačko, političko ili glazbeno opredjeljenje, npr.).

Ipak, valja reći da će pojam *Vlaja* kao stanovnika određenoga "vlaškog", dalmatinskozagorskog područja u sebi uvijek u većoj ili manjoj mjeri sadržavati i onu drugu, socijalnu dimenziju, sa svim popratnim konotacijama, po kojoj i jest *poseban, drugi*.

7. ZAKLJUČAK

Zaključno se može kazati kako je, unatoč dugom trajanju i kompleksnosti sadržaja kojim analizirani pojam nedvojbeno raspolaže, ipak moguće izdvojiti i raščlaniti njegove glavne sastavnice, barem kad je o hrvatskom prostoru riječ. Vlah je bio i ostao *najbliži* stranac i *najstraniji* susjed.¹⁵

Bilješke

- ¹ Problemom Vlaha-vlaha bave se i sve europske nacionalne historiografije na čijem je prostoru zabilježena interferencija kasnoantičkoga (keltsko)romanskog i germanskog identiteta.
- ² Srećko Lorger u svojim je *Dalmatinskim ričima* objavio članak "Vlah je - onaj drugi" u kojem pokušava rassetljati klupko svih značenja riječi Vlah na hrvatskom prostoru <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20041102/mozaik05.asp> – pristup ostvaren 10. 5. 2006).
- ³ Nabrojani su samo neki "zvučniji" primjeri koje je sakupljač i zapisivač Bartul Matijaca skupio u najvećoj zbirci poslovia ikad nastalih u hrvatskoj kulturi (Matijaca, 2007).
- ⁴ Svi su Germani, osim Salijskih i Ripuarskih Franaka, u kasnoantičkom i dijelom u ranosrednjovjekovnom razdoblju bili arijanci, tj. "heretici" (usp. Goldstein i Grgin, 2006, 35-86).
- ⁵ Anglosaksonska riječ *weal(l)and* znači *strana zemlja*.
- ⁶ Galija se na staronordijske kaže *Valland*.
- ⁷ Na nizozemskom je jeziku *Waalsch* Valonac iz Belgije koja je u Rimskom Carstvu bila u sastavu Galije. Talijan je na slovenskome i bugarskome *Lah*, na poljskome *Wloch* i na mađarskome preko slavenskih jezika *Olasz férfi*. Rumunji su na staromađarskome *Olachy*, a na poljskome *Wolosy*. Nerijetko je na srpskome i ostalim južnoslavenskim jezicima *Vlah* Rumunji itd. Prijenos imena Vlah na imena romanskih naroda donose s primjerima i najveći deskriptivni rječnici hrvatskoga jezika (Akademijin rječnik, 21/1973-74, 168-171; Skok, 3/1973, 606-609).
- ⁸ Nije u potpunosti jasno kako su Romejci koji su popularno poznatiji kao Bizantinci preuzeli vlaško ime kojim su još od 10. stoljeća imenovali svoje susjede u južnoj Makedoniji. Moguće je da su oni naziv preuzeli od Slavena s kojima su od početaka bili u stalnom kontaktu.
- ⁹ U rumunjskom jeziku nema germanizama iz najstarijih vremena iako su Goti i ostali germanski narodi (Vandali, Langobardi i dr.) u kasnoantičkom razdoblju bili prisutni na prostoru povijesne Rumunjske. Očuvanju latinskoga, kasnijeg rumunjskoga jezika u unutrašnjosti Balkana svakako je pogodovao privredni (stočarski, polunomadski) način života ondašnjih ljudi nesklonih sesilizaciji te u znanosti neuočavan podatak da je na cijelom prostoru cijele Jugoistočne Europe oko 650. godine živjelo samo oko 3.000.000 ljudi (*Tables on Population in Medieval Europe*, <http://www.fordham.edu/halsall/source/pop-in-eur.html> - pristup ostvaren 16. 5. 2006.). Time su se otvarala široka pusta prostranstva mnogim, ali očito malobrojnim narodima. Uz to, latinski je, uz grčki i aramejski, bio isključivi jezik kršćanske Crkve kojoj su, bez obzira na početne otpore, težili svi nadolazeći ranosrednjovjekovni narodi jer su s njime postizali političku emancipaciju u odnosu na susjede.
- ¹⁰ U opsežnoj i vrijednoj knjizi Zefa Mirdite *Vlasi u historiografiji*, autor je popisao gotovo sva historiografska saznanja o Vlasima. Polazeći od načela da je riječ "ne samo o etnokulturnom nego i etnopolitičkom identitetu" (str. 12) iznosio je različite konstrukcije ovisno o povijesnom položaju vlaškgoga identiteta unutar pojedinih današnjih država Jugoistočne Europe.
- ¹¹ Ako je u prošlosti na ovom području i postojala minimalna mogućnost za to, danas se zasigurno ne može govoriti o etničkoj odrednici uz ovaj naziv.

- ¹² U Akademijinu rječniku postoje potvrde zapisa od 14. do 19. st. u obliku *vlah-Vlah, vlasi-Vlasi*.
- ¹³ Npr. *To se u Vljajima tako radi*.
- ¹⁴ U mrežnom izdanju *Slobodne Dalmacije* od 2000. do 2005. (<http://arhiv.slobodnadalmacija.hr>) 36 je primjera napisano s velikim (Vlaj) a 22 s malim slovom (vlaj).
- ¹⁵ *L'étranger le plus proche et le proche le plus étranger* (Gossiaux, 2002).

Referencije

- Anić, V.** (2003). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Biti, V.** (2000). *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Biti, V.** (2003). *Teorija i postkolonijalno stanje*. U: Biti, V. i Ivić, N. (ur.). *Prošla sadašnjost: znakovi povijesti u Hrvatskoj*. Zagreb: Naklada MD, 446-488.
- Botica, I.** (2005). *Prilog istraživanju najstarijega spomena vlaščkoga imena u hrvatskoj historiografiji. Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, sv. 37, 35-46.
- Goldstein, I. i Grgin, B.** (2006). *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*. Zagreb: Novi Liber.
- Gossiaux, J. F.** (2002). *Pouvoirs ethniques dans les Balkans*. Paris: Press Universitaires de France.
- Heršak, E.** (ur.) (1998). *Leksikon migracijskoga i etničkoga naziolja* Zagreb: Institut za migracije i narodnosti-Školska knjiga, 287-290.
- Lopašić, R.** (ur.) (1884-1889). *Spomenici hrvatske Krajine*, sv. 3. Zagreb: Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium JAZU.
- Lopašić, R.** (1894). *Zakon za hrvatske Vlahe županije Cetinske od g. 1436. Hrvatski urbari*. sv. 1. Zagreb: Monumenta historico-iuridica slavorum meridionalium JAZU, 8-12.
- Matijaca, B.** (2007). *Poslovice*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- Mirdita, Z.** (2004). *Vlasi u historiografiji*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Narodna iz Bosne* (1936). *Hrvatski dnevnik* (Zagreb). 10. VII. 1936., 11.
- Raukar, T.** (1997). *Hrvatsko srednjovjekovlje (prostor, ljudi, ideje)*. Zagreb: Školska knjiga-Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1973-1974), sv. 21. Zagreb: JAZU, 168-171.
- Skok, P.** (1973). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 3. Zagreb: JAZU, 606-609.
- Šonje, J.** (ur.) (2000). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža-Školska knjiga.
- Volcae* (1940). U: Perin, I. (ed.). *Lexicon totius latinitatis*. VI ed. Patavium: Onomasticon, 776.
- <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr> – niz članaka uz pomoć pretraživača za natuknice vlah, vlaj, vlasi, vlaji.
- <http://www.fordham.edu/halsall/source/pop-in-eur.html> – Tables on Population in Medieval Europe. U: Russell, J. C. (1973). *Population in Europe. The Fontana Economic History of Europe*. Vol. I [The Middle Ages]. Glasgow: Collins-Fontana, 25-71.

The Present and Past – Vlach and vlah

IVAN BOTICA

Faculty of Philosophy, University of Zagreb (Croatia)

The issue of the name/term, phenomenon, identification and transformation of the Vlach/vlach in the Croatian historical territory might be the most controversial chapter of the Croatian history. Usually two ideologically contrastive solutions have been put forward: the name Vlach as an indicator of ethno-identity, and the term vlah as an indicator of legal, economic and social category of the population. Hence, it is spelt differently, respectively. The paper outlines the historical and present position of the term in Central Dalmatian region.

Key words:

Vlach-vlach (Vlaj-vlaj), Central Dalmatian region, identity, name, term

J E Z I K

I D E N T I T E T I

Urednica

Jagoda Granić